

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

канд. пед. наук, старший науковий співробітник

Шевчук Лариса Миколаївна

Інститут педагогіки НАПН України

Україна

У сучасному світі для кожної особистості актуальними і важливими є уміння роботи з текстовою інформацією. Варто наголосити, що пріоритетний вектор розвитку зазначених умінь – текстотворення.

Для оптимального формування текстотворчих умінь необхідне врахування сутності тексту. Зокрема, у довідкових і науково-методичних виданнях поняття «текст» трактовано по-різному:

- «Текст (з лат. *textus* – тканина, поєднання, в'язь, зв'язок, сплетіння, побудова) – це сукупність записаних слів, що складають логічну або мистецьку цілість.» [2, с. 119];
- «Текст (від лат. *textus* – зв'язок, поєднання, тканина) – писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у ближчій перспективі смисловими і формально-граматичними зв'язками, а в загальнокомпозиційному, дистантному плані – спільною тематичною і сюжетною заданістю.» [8, с. 704];
- «Текст (лат. *textus* – тканина, сплетення) – результат спілкування (інтерації і трансакції), його структурно-мовна складова і одночасно кінцева реалізація; структура, в яку втілюється «живий» дискурс після свого завершення.» [1, с. 358].

Складність і комплексність поняття «текст» спричинює ґрунтовність та скурпульозність у плануванні і впровадженні текстотворення.

Водночас, академік Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор Савченко О.Я. зазначає, що «... треба змалку

пробуджувати у дітей невід’ємні якості творчої людини» [3, с. 110]. У Типовій освітній програмі для 1-2 і 3-4 класів закладів загальної середньої освіти, розробленій авторським колективом під керівництвом Олександри Яківни, в описі мовно-літературної освітньої галузі у 1 класі відповідно до змістової лінії «Взаємодіємо усно» передбачено такі очікувані результати навчання здобувачів освіти: «самостійно будує коротке зв’язне висловлення за поданим початком, малюнком (ілюстрацією, серією малюнків), на основі прослуханого тексту або випадку з життя» [4]. Аналогічна робота продовжується у наступних класах. Водночас відбувається її доповнення та розширення. Так, у 2 класі це розповіді про свої спостереження, враження, події з власного життя, у 3-4 класах – створення розповіді, опису, міркування за малюнком, самостійно та з використанням даного початку, основної частини або кінцівки, складеного плану, опорних слів та словосполучень; створення есе (під керівництвом учителя).

Відповідно до змістової лінії «Взаємодіємо письмово» автори Типової навчальної програми акцентують увагу учителів на формуванні у школярів умінь створювати власні письмові висловлення таким чином:

- ❖ 1 клас – самостійно або з допомогою вчителя складати речення за ілюстрацією, життєвою ситуацією;
- ❖ 2 клас – будувати коротке зв’язне висловлення на добре відому та цікаву тему;
- ❖ 3 клас – створювати розповідь (на добре відому й цікаву тему, на основі вражень від прочитаного твору, переглянутого фільму, ситуації з життя); художній, науково-популярний опис (використовуючи інформацію з різних джерел); текст-міркування (за зразком і початком);
- ❖ 4 клас – будувати розповідь, опис, міркування на знайомі й цікаві теми; складати оголошення, запрошення, афішу та ін.; створювати загадки, казки тощо.

Крім того, в очікуваних результатах навчання здобувачів освіти змістової лінії «Досліджуємо мовні явища» щодо формування текстотворчих умінь зазначено, що учень / учениця складає і записує такі тексти: невеликий текст із 3-4 речень за ілюстрацією, серією малюнків, про події з власного життя (2 клас);

з допомогою інших осіб створює листівку, sms-повідомлення (3 клас); будує розповіді, описи, міркування, есе, тексти художнього і науково-популярного стилів (4 клас).

У Типовій освітній програмі початкової освіти, створеній під керівництвом Р.Б. Шияна також відображена інформація щодо текстотворення (табл. 1).

Таблиця 1

Формування текстотворчих умінь відповідно до Типової освітньої програми початкової освіти, створеної під керівництвом Р.Б. Шияна [6; 7]

№ з/п	Змістова лінія	Інформація щодо формування текстотворчих умінь школярів
Цикл 1 (1-2 класи)		
1.	«Читаємо»	Експериментування з текстом (фантазування з приводу зміни кінцівки, місця подій, нових персонажів).
2.	«Взаємодіємо письмово»	Створення й запис невеликих і нескладних за змістом висловлювань (обмін записками, листами, вітальними листівками), невеликих висловлень на добре відому тему з різною метою спілкування. Створення простих текстів за допомогою цифрових пристроїв (питання, вибачення, подяка, побажання, прохання, поздоровлення, запрошення, порада, згода, відмова тощо).
3.	«Досліджуємо мовлення»	Створення на основі відомих художніх текстів малих жанрів власних загадок, лічилок, мирилок тощо.
Цикл 2 (3-4 класи)		
4.	«Взаємодіємо усно»	Виокремлення необхідної інформації з різних усних джерел для створення власного висловлювання (усне оголошення, усний відгук).
5.	«Читаємо»	Експериментування з текстом (зміна сюжету, фантазування з приводу нових героїв). Створення власного художнього тексту шляхом наслідування сюжетних і стильових особливостей прочитаного тексту, завдяки використанню елементів кількох прочитаних текстів.
6.	«Взаємодіємо письмово»	Створення висловлювань (розповіді, опису, міркування) на основі прочитаного тексту, на цікаві для школяра теми, з урахуванням мети та адресата; коротких дописів для інтернет-ресурсів; художніх текстів (загадки, лічилки, казки, байки, вірша); простих медіатекстів.
7.	«Досліджуємо мовлення»	Створення власних художніх текстів (усмішок, віршів, казок, оповідань тощо) на основі прочитаних.

У згаданих вище типових освітніх програмах перебачено перевірку і вдосконалення створених текстів, обговорення власних письмових робіт і робіт однокласників у парі, групі з метою визначення позитивних сторін, редагування.

Вважаємо, що самостійно створювати тексти є гіпотетично можливим для кожної дитини молодшого шкільного віку. Разом з тим, зважаючи на важливість

і складність процесу, зміст роботи із текстотворення має бути продуманим, систематичним і послідовним. Відповідну навчальну діяльність варто також здійснювати під час занять курсу за вибором, у позаурочний час. На нашу думку, доцільним є відображення формування текстотворчих умінь у навчальній програмі курсу за вибором. Прикладом є навчальна програма «Читаємо. Розуміємо. Творимо» (авт. Шевчук Л.М.), згідно з якою передбачено поступовий перехід від самостійного сприймання незнайомого тексту до створення власного тексту школярами. На проміжних етапах – впізнавання знайомого тексту, аналіз тексту, його відтворення та відновлення (тексту з пропусками й деформованого), доповнення тексту, конструювання, створення школярами власного тексту. Формування текстотворчих умінь здійснюється на фольклорному матеріалі, з використанням творів світової дитячої літератури. Обсяг запропонованого у тексті поступово зменшується, а створеного зростає (на проміжних етапах – текст з пропусками, наявністю деформації, частини тексту, окремі допоміжні матеріали). Водночас описана вище робота здійснюється на матеріалі тексту, частин тексту, абзаців, речень, слів.

Відповідно до навчальної програми «Читаємо. Розуміємо. Творимо» (авт. Шевчук Л.М.) залежно від специфіки класу запропоновано її впровадження з першого або другого класу. Урахування індивідуальних відмінностей школярів відбувається завдяки індивідуальному темпу виконання навчальних завдань, вміщених у посібниках серії «Читаємо. Розуміємо. Творимо», співпраці учнів у парах або групах із 3-4 осіб у випадку збігу темпу здійснення навчальної діяльності. Вчитель виконує роль консультанта. Можливе формування текстотворчих умінь шляхом самоосвіти завдяки виконанню завдань у позаурочний час (тоді, у випадку необхідності, роль консультанта виконує батько або мати дитини).

Разом з тим, для оптимального формування текстотворчих умінь молодших школярів нагально необхідним є створення відповідного методичного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / за ред. Ф.С. Бацевича. 2-ге вид., доп. К. : ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Івченко А. Тлумачний словник української мови / за ред. А. Івченко. 12 випр. вид. Харків : Фоліо, 2007. 540 с.
3. Савченко О.Я. Методика читання у початкових класах : посіб. для вчителя. К. : Освіта, 2007. 334 с.
4. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти розроблена під керівництвом Савченко О.Я. *Типові освітні програм для закл. загальної середньої освіти : 1-2 класи*. К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. С.190-237.
5. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти розроблена під керівництвом Савченко О.Я. (3-4 класи). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 19.04. 2019 р.).
6. Типова освітня програма початкової освіти розроблена під керівництво Р.Б. Шияна (1-2 класи). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 19.04. 2019 р.).
7. Типова освітня програма початкової освіти розроблена під керівництво Р.Б. Шияна (3-4 класи). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення: 19.04. 2019 р.).
8. Українська мова. Енциклопедія / за ред. В. М. Русанівського, О.О. Тараненка, М.П. Зяблюка. 3-є вид зі змінами і доп. К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2007. 856 с.
9. Шевчук Л.М. Читаємо. Розуміємо. Творимо. *Програми курсів за вибором для загальноосвітніх начальних закладів. Варіативна складова Типових навчальних планів. 1-4 класи*. Книга 4. / упор. А. Лотоцька, Г. Древаль. Тернопіль : Мандрівець, 2015. С.140–179.